

Я. І. МАНДРИК

доктор історичних наук,
професор кафедри суспільних наук
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
ORCID: 0000-0001-6663-4880

Л. В. БІЛОУС

кандидат політичних наук,
доцент кафедри суспільних наук
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
ORCID: 0000-0002-1580-8745

СИСТЕМА СТАНОВЛЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ УПРАВЛІНСЬКИХ КАДРІВ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ У 60-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розкрито сучасні підходи до вивчення проблеми забезпечення управлінськими кадрами нафтогазового комплексу сучасної Української держави. Енергетика – основа національної безпеки кожної держави, особливо молодих держав, якої і є сучасна Україна. Ці проблеми яскраво актуалізувала сучасна російсько-українська війна. Підготовка таких кадрів – складний процес. Він вимагає ґрунтовної навчальної бази, кваліфікованих науково-педагогічних працівників. Таким високим вимогам відповідає Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. Автори дослідження аналізують стан підготовки кадрів управлінців для нафтогазового комплексу сучасної Української держави, рівень їх кваліфікації як спеціалістів у галузі, так і менеджерів-управлінців. Сучасні підходи при їх підготовці вимагають удосконалення навчального процесу і високої кваліфікації безпосередньо викладачів вищої школи. Значні зміни відбулися у матеріально-технічній базі Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, зокрема, у посиленні комп'ютеризації навчального процесу, використанні цифрових технологій. ІФНТУНГ є базовим вищим навчальним закладом в Україні в секторі підготовки кадрів управлінців для нафтогазового комплексу нашої держави. Важливо зазначити, що автори статті при дослідженні зазначеної проблематики опиралися на власні наукові дослідження. Детально вивчено архів ІФНТУНГ, річні звіти про його роботу, проаналізовано роботу навчально-методичного управління університету, дані відділу кадрів, роботу проректорів вишу. Особливе місце в науковому дослідженні займає аналіз роботи навчальних підрозділів університету, новостворених факультетів (в подальшому інститутів). Структура університету постійно вдосконалювалась. Важливу наукову базу для вивчення історії ІФНТУНГ має його науково-технічна бібліотека, вичислювальний цент, нові підрозділи, які займаються збором поточної інформації про роботу університету, зокрема, відділ із зв'язків з громадськістю та інші. Актуальний пласт інформації про роботу вишу знаходиться в базах даних громадських організацій – профспілок працівників та студентів, студентського парламенту. Особливу допомогу надали деканати факультетів (дирекції інститутів).

Ключові слова: університет, кадри управлінців, менеджмент, навчальний процес.

YA. I. MANDRYK

Doctor of Historical Sciences,
Professor at the Department of Social Sciences
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
ORCID: 0000-0001-6663-4880

L. V. BILOUS

Candidate of Political Sciences,
Associate Professor at the Department of Social Sciences
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
ORCID: 0000-0002-1580-8745

SYSTEM OF ESTABLISHMENT AND ORGANIZATION OF TRAINING OF MANAGERIAL STAFF OF THE OIL AND GAS COMPLEX OF UKRAINE IN THE 60S OF THE 20TH CENTURY

The article reveals modern approaches to the study of the problem of providing management personnel for the oil and gas complex of the modern Ukrainian state. Energy is the basis of the national security of every state, especially young states, such as modern Ukraine. These problems were vividly actualized by the modern Russian-Ukrainian war. Training

such personnel is a complex process. It requires a thorough educational base, qualified scientific and pedagogical workers. Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas meets such high requirements. The authors of the study analyze the state of training of managers for the oil and gas complex of the modern Ukrainian state, the level of their qualifications as specialists in the field, and managers-managers. Modern approaches to their preparation require improvement of the educational process and high qualification of teachers of higher education. Significant changes have taken place in the material and technical base of the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, in particular, in strengthening the computerization of the educational process, the use of digital technologies. IFNTUOG is a basic higher educational institution in Ukraine in the sector of training managers for the oil and gas complex of our country. It is important to note that the authors of the article relied on their own scientific research when researching the mentioned issues. The IFNTUOG archive, annual reports on its work, the work of the educational and methodological department of the university, the data of the personnel department, and the work of the university vice-chancellors were analyzed in detail. A special place in scientific research is the analysis of the work of the university's educational units, newly created faculties (hereinafter institutes). The structure of the university was constantly improved. An important scientific base for studying the history of IFNTUOG is its scientific and technical library, computer center, new units that collect current information about the work of the university, in particular, the public relations department and others. An up-to-date layer of information about the university's work can be found in the databases of public organizations – trade unions of employees and students, the student parliament. Special assistance was provided by deans of faculties (directorates of institutes).

Key words: university, managerial stuff, management, educational process.

Постановка проблеми

Професійна вища освіта в сучасних умовах підтверджує свій високий статус, оскільки саме вона буде сприяти переходу до інформаційного суспільства, а отже, і формуванню пріоритетів розвитку держави. Високоосвічена молодь – головний стратегічний резерв соціально-економічних реформ в Україні, без якого неможливий подальший розвиток суспільства. Нафтогазовий комплекс України, як і кожна галузь промисловості, не може розвиватись без кадрового забезпечення. Саме спеціалісти, фахівці своєї галузі, є основою розвитку індустрії, визначають її обличчя на даний час і на майбутнє. Усвідомлюючи це кожна політична влада, яка існувала в наших землях, намагалась вирішити питання підготовки кадрів для нафтової та газової індустрії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Авторами статті наукове дослідження виконано на основі використання архівних документів Івано-Франківського обласного державного архіву та архіву ІФНТУНГ. Саме тому дана публікація базується в основному на авторських наукових дослідженнях.

Формування мети дослідження

Метою наукової статті є аналіз кадрового забезпечення управлінців нафтогазового комплексу України.

Викладення основного матеріалу дослідження

Особливе місце в системі підготовки кадрів для нафтогазового комплексу України займає формування фахівців вищої кваліфікації. Ця діяльність також має свою історію розвитку.

Розуміючи, що становлення промисловості в Австрійській імперії, вимагало на початку ще XIX ст. розвитку вищої технічної освіти в Галичині, Міністерство освіти імперії в 1811 році вирішило створити у Львові реальну школу. Її було відкрито 1817 року, а в 1825 році реорганізовано в підготовчу школу технічних і комерційних спеціальностей. У 1835 році цій школі було присвоєно статус Реальної торговельної академії, яку 4 листопада 1844 року було перетворено у Технічну академію.

Цю дату і вважають початком створення вищої технічної освіти в Галичині та днем заснування національного університету «Львівська політехніка».

У 1871 році академія отримала статус вищого навчального закладу. Першим ректором було обрано доктора Фелікса Стшелецького. У 1877 році технічній академії було присвоєно назву «Політехнічна школа».

Розвиток нафтодобувної та нафтопереробної галузей промисловості потребував кваліфікованих спеціалістів. Спочатку їх готували університети, які не мали відповідного технічного профілю. З цієї причини у Львівській політехнічній школі було введено спеціальність «Хімічна технологія». У 1872 році її виділили як одну зі спеціальностей новоствореного окремого факультету. З 1885 року для зазначеної спеціальності було введено окремий курс «Технологія нафти», який читав перший лектор курсу, професор Р. Залозецький. У 1891 році він став керівником створеної кафедри технології нафти. Уже в 1894 році на хіміко-технологічній спеціальності навчалося 40 студентів, в тому числі – 6 із-за кордону Австрійської імперії.

У 1891 році Р. Залозецький очолює науково-дослідну лабораторію нафти (відкрита в 1886 році). Під його керівництвом значно ширшого розвитку набували наукові дослідження з хімії та технології нафти.

У 1898 році у Політехнічній школі було запроваджено спочатку трирічний, а з 1909 року – дворічний підготовчий курс з нафтової справи для студентів гірничої спеціальності. У 1917 році у складі механічного факультету відкрили нафтовий відділ. 22 червня 1920 року Політехнічна школа перейменовується у Львівську політехніку.

Вже у 1922/1923 навчальних роках у ній відкрито кафедру буріння і видобування нафти; 1924 року – кафедру хімічної переробки нафти і газу; у 1939 році – кафедру нафтопромислової механіки.

У довоєнні роки у Львівській політехніці було підготовлено близько 200 інженерів-нафтовиків. Всі зазначені рішення і нововведення були здійснені завдяки зусиллям професорів Л. Сирочинського, Ю. Фабіанського, С. Парашчака, Р. Залозецького, С. Пілята та багатьох інших, стараннями яких було підготовлено і прочитано нові спеціальні курси, організовано профільні кафедри, відкрито нафтовий відділ на механічному факультеті.

У вересні 1939 року після приєднання Західної України до УРСР у складі СРСР Львівську Політехніку було реорганізовано у Львівський політехнічний інститут (ЛПІ) і взято на Державний бюджет СРСР.

У роки Другої Світової війни навчальний процес у ЛПІ практично було перервано. Після визволення території Західної України від фашистських окупантів рішенням уряду УРСР від 28 серпня 1944 року роботу ЛПІ було поновлено. У грудні цього року у структурі інституту було створено нафтовий факультет із спеціальностями: «Геологія та розвідка нафтових та газових родовищ»; «Геофізичні методи пошуків та розвідки корисних копалин»; «Буріння нафтових і газових свердловин»; «Машини та обладнання нафтових і газових промислів»; «Хімічна технологія переробки нафти і газу» і «Економіка та організація нафтової і газової промисловості».

У 1951/1952 навчальному році нафтовий факультет було поділено на три: гірничопромисловий, геологорозвідувальний і нафтовий. Така реорганізація, як показала практика, виявилась невиправданою і вже в 1953/1954 навчальному році гірничопромисловий факультет розформовують, повернувши кафедри і спеціальності на нафтовий факультет, а в 1958 році на цей факультет передають і нафтові спеціальності геологорозвідувального факультету.

На нафтовому факультеті було відкрито і здійснено перші набори студентів на спеціальності: 1959 рік – «Автоматизація виробничих процесів видобутку і транспорту нафти і газу»; 1961 рік – «Спорудження нафтогазопроводів, газосховищ і нафтобаз»; 1969 рік – «Проектування та експлуатація газопроводів, газосховищ і нафтобаз».

Отже, підготовку інженерних кадрів з усіх нафтогазових спеціальностей було зосереджено на нафтовому факультеті ЛПІ, деканами якого в різні часи були доценти Т. Ю. Єременко, Г. Д. Савенков, професор В. І. Кузнецов, доцент С. І. Восанчук. На цьому факультеті працювали відомі вчені: академіки АН України В. О. Сельський, В. Б. Порфир'єв, С. І. Субботін, професори В. Б. Бородкін, Б. С. Гриненко, І. М. Кухтін та ін.

У 1963 році нафтовий факультет перебазували зі Львова до Івано-Франківська. Роком створення ІФНТУНГ вважається 1967 р., коли наказом Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти (МВ ССО) УРСР за № 1 від 2 січня 1967 р. був створений ІФІНГ на базі Івано-Франківського філіалу Львівського політехнічного інституту (ЛПІ). До цієї дати в Івано-Франківську уже 6 років велось навчання студентів на технічних спеціальностях. Навчання було розпочато згідно наказів МВ ССО СРСР № 115 від 29 січня 1960 року і МВ ССО УРСР № 84 від 11 березня 1960 року. У великих населених пунктах України, де не було технічних вузів, відкрили 25 нових загальнотехнічних факультетів, в тому числі Станіславський загальнотехнічний факультет Львівського політехнічного інституту. Створення цих факультетів мало на меті покращити якість підготовки спеціалістів, що отримують вищу освіту без відриву від виробництва, шляхом наближення заочного навчання до місця роботи і проживання студентів-заочників, що дозволяло систематично на протязі всього навчального року проводити лекції, практичні заняття, консультації, співбесіди, виконувати лабораторні та інші види навчальних робіт [2. арк. 1].

Станіславський філіал (СФ) ЛПІ оголосив свою діяльність 18 травня 1960 р. (Розпорядження по СФ ЛПІ № 1 від 18.05.1960р.). Рішенням Станіславського облвиконкому від 9 серпня 1960 року на баланс ЛПІ для організації Станіславського загальнотехнічного факультету (СЗТФ) була передана триповерхова споруда по вулиці Радянській, буд. 17, загальною площею 2837 кв. м., зайнята різними обласними організаціями. Виселення закладів із споруди виявилось нелегкою справою, так як у місті зовсім не було вільних приміщень, і здійснювалось поступово. Передана споруда вимагала великої реконструкції і капітального ремонту, аж до заміни перекриття в третині приміщень, повної заміни електричних комунікацій, підведенні води, каналізації і газу. Основний об'єм ремонтних робіт був завершений до 10 січня 1961 року. Паралельно з проведенням ремонту виготовлялись меблі, завозилось обладнання. До кінця навчального року були створені і обладнані сучасним устаткуванням лабораторії хімії, фізики, технології металів, опору металів, загальної теплотехніки, загальної електротехніки і механіки. В кабінеті креслення розміщувалось 100 креслярських дощок та креслярське приладдя. Цього ж року була облаштована роздягалка на 450 місць і здійснена автоматизація дзвінків. За сприяння ЛПІ була організована бібліотека і читальний зал. Бібліотека факультету нараховувала 9369 томів навчальної літератури і забезпечувала студентів навчальною та методичною літературою на 30–40 % [2. арк. 35–39].

На 1 жовтня 1960 р. на Станіславському загальнотехнічному факультеті навчалось 554 студенти. Із них на І курсі – 301 студент, на II курсі – 181 студент, на III курсі – 72 студенти. Було прийнято на перший курс – 214 осіб, решта 340 були переведені із інших вузів. У 1960/1961 н. р. на факультеті функціонувало тільки заочне відділення з вечірньою формою навчання і заочне відділення з заочною формою навчання. Термін навчання становив три роки. Після закінчення перших трьох курсів на загальнотехнічному факультеті студенти-заочники переводились

на четвертий курс ЛПІ чи іншого вузу за своєю спеціальністю. На вечірньому відділенні студенти другий етап навчання продовжували у СЗТФ, навчаючись ще 3 роки.

У 1961/1962 н.р. було введено навчання на стаціонарному денному відділенні з відривом від виробництва. Студенти, які мали дворічний стаж роботи із спеціальності, навчалися 4 роки 10 місяців, а студенти без стажу – навчалися 5 років 10 місяців. Уже на цей навчальний рік кількість студентів зросла більш ніж удвічі. Станом на 20 вересня 1961р. на факультеті навчалось 1022 студенти заочного та вечірнього відділень і 150 студентів – денного відділення. Заняття з студентами заочної форми навчання проводились у неділю в приміщенні факультету. Заняття із студентами вечірньої форми навчання проводились 4 рази на тиждень по 4 години. Загальна успішність становила 50,8 %. На протязі року з різних причин із СЗТФ було відраховано 33 студенти.

У 1960–1961 н. р. викладацький колектив нараховував 11 штатних викладачів і 12 викладачів з погодинною оплатою праці. Два викладачі систематично приїжджали зі Львівської політехніки. У 1962/63 н. р. кількість професорсько-викладацького складу збільшилась до 47 осіб [3. арк. 7].

У 1961/62 н. р. в період першого року роботи факультету викладацький склад не мав можливості розгорнути науково-дослідну роботу. Все ж частина викладачів займалась проблемами дослідницької роботи, головним чином держбюджетної тематики. У січні 1961 року на факультеті було проведено науково-теоретичну конференцію з питань автоматизації буріння і нафтовидобування у Західних районах України.

Починаючи з 1961 і до 1966 року колектив факультету проводив науково-дослідну роботу на тему «Геологічна будова і закономірності розташування родовищ нафти і газу Карпатсько-Кавказької нафтогазоносною провінції» [4. арк. 2]. 19 грудня 1960 року були створені 4 циклові комісії: соціально-економічна, математична, енергетична, механічна. Наказом по ЛПІ № 428 від 06.09.61р. у Станіславському ЗТФ ЛПІ ці циклові комісії було реорганізовано у 5 кафедр: соціально-економічних наук, вищої математики і механіки, фізики та енергетики, хімії, загально-інженерних дисциплін.

16 листопада 1962 року наказом по ЛПІ перейменовано Станіславський ЗТФ у Івано-Франківський ЗТФ у зв'язку з перейменуванням міста. У 1962/1963 н. р. більшість кабінетів і лабораторій були переведені в нові лабораторні корпуси: по вулиці Шопена, 1 і вулиці Дністровській, 28. Міськвиконком передав факультету і новий будинок для гуртожитку. Студенти проживали у 2 гуртожитках на 240 місць кожний. У третьому начальному році чисельність студентів зросла до 1628 осіб. З них на заочному факультеті навчалось 1078, на стаціонарному без відриву від виробництва – 306, на стаціонарному з відривом від виробництва – 104, на вечірньому – 146 студентів [3. арк. 12].

У новоствореному Станіславському загально-технічному факультеті у 1960–1963 роках поступово налагоджувався навчальний процес, зростав рівень професорсько-викладацького складу, удосконалювалась матеріально-технічна база, збільшувалась кількість студентів. Таким чином, СЗТФ став базою для створення Івано-Франківського інституту нафти і газу.

На початку 60-х років ХХ ст. з ініціативи та за безпосередньої участі професора Т.Ю. Єременка у ЛПІ було створено з провідних учених робочу групу для підготовки концепції поступового перетворення нафтового факультету на самостійний вищий навчальний заклад нафтогазового профілю. З цієї метою передбачалось спорудження у Львові окремого навчального корпусу та гуртожитків. Коли задум наблизився до здійснення, дещо змінилась державна політика стосовно вищої технічної освіти, яка задля покращення підготовки спеціалістів передбачала зближення навчальних закладів із навчально-виробничою базою. Так появився наказ Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти УРСР № 401 від 9 липня 1963 року про створення з 1 серпня 1963 року на базі Івано-Франківського загальнотехнічного факультету Івано-Франківського філіалу Львівського політехнічного інституту. Відповідний наказ було прийнято по ЛПІ 24 листопада 1963 року, № 675. У філіалі створювалися такі факультети: нафтової і газової промисловості; загальнотехнічний. На факультетах організовувались кафедри: соціально-економічних наук; вищої математики; фізики; хімії; нарисної геометрії та графіки; механіки; загально-інженерні дисципліни; технології машинобудування; іноземних мов (6, сп. 60, 1963 рік, ст. 1–4).

Таким чином прагнення обласної адміністрації мати в Івано-Франківську вищий навчальний технічний заклад та зацікавленість ректорату Львівського політехнічного інституту у вивільненні навчальних площ стали реальними. Підтвердженням цього є наказ по ЛПІ № 765 від 29 серпня 1963 року, яким оголошено наказ МВ і ССО УРСР від 24 серпня 1963 року № 465 «Про перевід нафтового факультету ЛПІ в Івано-Франківський філіал з 1 вересня 1963 року». З 1 вересня цього року у філіалі було організовано ще й механічний факультет із кафедрами: електротехніки, автоматизації і фізвиховання. Із ЛПІ переводились такі кафедри: загальної геології, мінералогії та петрографії; геофізичних методів пошуків і розвідки корисних копалин; геології та розвідки нафтових і газових родовищ; буріння нафтових і газових свердловин; експлуатація нафтових і газових родовищ і машин та обладнання нафтових і газових промислів; економіки і організації нафтової і газової промисловості (7, сп. 63, 1963 рік, ст. 81).

Інформація про переведення нафтового факультету до Івано-Франківська була сприйнята колективом ЛПІ неоднозначно. Частина професорського складу з різних об'єктивних причин відмовилась від переїзду, що певним чином негативно позначилось на науковому потенціалі факультету.

Незважаючи на складність і невизначеність ситуації протягом 1963/1964 навчального року факультет разом із студентами, кафедрами, лабораторіями, обладнанням, устаткуванням і геологічним музеєм переїхав до Івано-Франківська, де з 1 вересня 1963 року розпочався навчальний процес перших-третіх, а з 1 вересня 1964 року – усіх п'яти курсів.

На цьому закінчився 19-річний Львівський період функціонування нафтового факультету, протягом якого було підготовлено 3348 інженерів нафтовиків, а саме: 590 геологів, 435 геофізиків, 571 буровик, 305 експлуатаційників, 438 механіків, 725 технологів з переробки нафти і газу, 20 – з автоматизації виробничих процесів, 246 економістів (8, с. 19).

Не перериваючи навчального процесу, підготовку спеціалістів для нафтогазового комплексу України продовжила Івано-Франківська філія ЛПІ. 28 квітня 1964 року наказом Львівської політехніки № 418 оголошено наказ Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти УРСР за № 194 від 15 квітня 1964 року «Про реорганізацію кафедр і факультетів Івано-Франківського філіалу ЛПІ». З 1 вересня 1964 року факультет нафтової і газової промисловості розділено на два факультети: георозвідувальний; газонафтопромисловий (9, сп. 60, 1963 рік, с. 1–4).

Значно збільшилась чисельність студентів, які навчалися на факультетах філії: на 1 вересня 1964 року на денній формі навчалось 2045 студентів, із них на геологорозвідувальному факультеті – 418, на газонафтопромисловому – 891, на механічному – 736 студентів.

Без відриву від виробництва на загальнотехнічному факультеті навчалось 2409 студентів, із них на вечірній формі навчання – 1202, на заочній формі – 1207 студентів.

Всього навчалось у філії 4454 студенти. Для порівняння – на 1 липня 1964 року у філії було 3299 студентів (10, ф. Р – 2065, оп. – 1, спр. 68, арк. 8–9). Тобто, ми бачимо зростання чисельності осіб на 1155 студентів. У гуртожитках проживало 1180 студентів. Професорсько-викладацький склад на 1 червня 1965 року нараховував 190 осіб.

Професорсько-викладацький склад на 1.06.1965р.

	Стаж роботи				
	К-сть	до 5	5-10	10-20	більше 20
Професорів д.т.н.	3			1	2
Професорів	1				1
Докторів к.т.н.	16	3	3	6	4
Доцентів к.т.н.	7	3	2	2	
Доцентів без к.т.н.	12	4	2	5	1
Старших викладачів к.т.н.	3	2		1	
Старших викладачів	33	25	6	3	
Асистентів + викладачів	144	102	8	4	
Всього	190				

У 1964/1965 навчальному році у філії працювали підготовчі курси, на яких навчалось 664 слухачі, в тому числі – у м. Івано-Франківську – 260, Долині – 179, Калуші – 146, Коломиї – 53, Надвірній – 26 слухачів.

Протягом цих років практично всі кафедри проводили науково-дослідну роботу. Зокрема, на Вченій раді ЛПІ було затверджено 56 наукових тем філії, з них 9 докторських і 17 кандидатських дисертацій (11, ф. Р – 2065 оп. – 1, спр. 34, ст. 14–17).

У 1966/1967 навчальному році запрацював факультет автоматизації та економіки. Збільшився набір студентів на всі спеціальності та відділення.

Таким чином, на початку 1960-х років Івано-Франківська філія Львівського політехнічного інституту розвивалась динамічно, зростала чисельність та якість підготовки спеціалістів нафтогазового комплексу України.

Список використаної літератури

1. Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. – Київ, 2007р.
2. Нафта і газ Прикарпаття. Краків. Київ, 2004р.
3. Держаний архів Івано-Франківської області, ф. Р-2065, оп.1, спр2.
4. Держаний архів Івано-Франківської області, ф. Р-2065, оп.1, спр19.
5. Держаний архів Івано-Франківської області, ф. Р-2065, оп.1, спр12.
6. Архів ІФНТУНГ, справа 60, 1963 р., ст. 1–4.
7. Архів ІФНТУНГ, справа 63, 1963р., ст. 81.
8. Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. Імена славних сучасників. Київ, 2007 р.
9. Архів ІФНТУНГ, справа 60, 1963р., ст. 1–4.
10. Державний архів Івано-Франківської області. Фонд Р – 2065, опис 1, справа 68.
11. Державний архів Івано-Франківської області: фонд Р – 2065, опис 1, справа 34.

References

1. Ivano-Frankivskyi natsionalnyi tekhnichnyi universytet nafty i hazu. Kyiv, 2007.
2. Nafta i haz Prykarpattia. Krakiv. Kyiv, 2004.
3. Derzhanyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti, f. R-2065, op.1, spr2.
4. Derzhanyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti, f. R-2065, op.1, spr19.
5. Derzhanyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti, f. R-2065, op.1, spr12.
6. Arkhiv IFNTUNH, sprava 60, 1963., st. 1-4.
7. Arkhiv IFNTUNH, sprava 63, 1963., st. 81.
8. Ivano-Frankivskyi natsionalnyi tekhnichnyi universytet nafty i hazu. Imena slavnnykh suchasnykiv. Kyiv, 2007.
9. Arkhiv IFNTUNH, sprava 60, 1963., st. 1-4.
10. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti. Fond R – 2065, opys 1, sprava 68.
11. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti: fond R – 2065, opys 1, sprava 34.